

HATAY'DA SAĞLIK SORUNLARINI GİDERMEK İÇİN BAŞVURULAN BAŞLICA HALK HEKİMLİĞİ UYGULAMALARI

MAIN FOLK MEDICINE APPLICATIONS APPLIED IN HATAY TO HEAL HEALTH PROBLEMS

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МЕТОДОВ НАРОДНОЙ МЕДИЦИНЫ ПРИ ЛЕЧЕНИИ ЧЕЛОВЕКА В ХАТАЕ.

Bülent ARI* - Mustafa Burak TOP**

ÖZ

İlkel toplumlarda yaşayan insanlar, açıklanamayan birçok olayda olduğu gibi hastalıkların da doğaüstü güçlerle ilişki olduğu inancını taşımaktaydılar. Bundan dolayı ilk insan topluluklarında büyü ve sihir yapma, adak adama, kurban kesme, totem kullanma, dövme yaptırma gibi yöntemler en etkili tedavi aracı olarak kullanılan yöntemler arasında yer almaktaydı. Eski Mısır, Eski Hint, Eski Yunan, Eski Çin ve Eski İran'da, coğrafi anlamda birbirlerinden çok uzak olmalarına rağmen, halk hekimliği kapsamında ele alınabilecek birçok benzer tedavi yöntemi uygulanmaktaydı.

Halk hekimliği, Türk kültüründe oldukça yaygın bir etkiye sahiptir. Bunun yansımaları edebi eserlerde görmek mümkündür. Örneğin, Divanü Lügat'it Türk'te halk hekimliği ile ilgili olarak em ve emci kelimeleri geçmektedir. Bunlardan "em" ilaç anlamında kullanırken "emci" ise ilaç yapan kişiyi ifade etmektedir. Bunun yanında aynı kavramlar ilk İslami eserler içinde yer alan Kutadgu Bilig'de de yer almaktadır. Ayrıca Dede Korkut Hikayeleri'nde de halk hekimliğine dair örnekler bulunmaktadır.

Söz konusu çalışmada Hatay'da bazı sağlık sorunlarında geçmişten günümüze gelen birtakım uygulamalar açıklanmıştır. Geçmişte sağlık hizmetlerinin yetersiz olması ve insanların mevcut sağlık hizmetlerini almalarının kolay olmaması sonucunda sağlık sorunları için çeşitli uygulamalar yapılmıştır. Bu uygulamalar günümüze kadar ulaşmış ve birçokunun günümüzde de uygulanmakta olduğu -tedavide zeytinyağı, limon v.b. kullanımı- görülmektedir. Bu uygulamalarda genellikle bitkilerden ve hayvansal ürünlerden yararlanılmaktadır. Bununla birlikte hastalıkların, inanışlar doğrultusunda bazı doğaüstü güçlerle tedavi edilmeye çalışıldığı da görülmektedir.

Hatay'daki halk hekimliği uygulamalarında bölgede bulunan bitkilerin önemli belirleyicilerden olduğu görülmüştür. Bölgede yaygın olarak kullanılan zeytinyağının,

* Doç. Dr., Mustafa Kemal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilimler ve Türkçe Eğitimi Bölümü, bülentari01@gmail.com

** Arş. Gör., Mustafa Kemal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, mburaktop@gmail.com

10.17498/kdeniz.297839

sağlık problemlerinin çoğunda kullanıldığı görülmektedir. Bunun yanında limon ve bölgede yetişen diğer bitkilerin de halk hekimliği uygulamalarında kullanıldığı söylenilebilir.

Anahtar Kelimeler: Halk, Halk Hekimliği, Hatay, Hatay’da Halk Hekimliği

ABSTRACT

People living in primitive societies believed that illnesses like a lot of unexplained events were related to supernatural powers. Therefore, methods such as witching and thaumaturgy, vowing, sacrificing, using totem and having a tattoo were among methods used as the most effective treatment applications. In Ancient Egypt, Ancient India, Ancient Greece, Ancient China and Ancient Iran were there several similar treatment methods within the frame of folk medicine although those civilizations were far away from each other.

Folk medicine has a widespread effect on Turkish culture. It is possible to see effects of this on literal works. For instance, there are the words of “em” and “emci” related to folk medicine in Diwan Lughat at-Turk. While “em” was used in the meaning of medicine, “emci” was used for people making medicine. Furthermore, the same words were used in Kutadgu Bilig which was among the first Islamic Works. Additionally, there are some examples about folk medicine in “The Stories of Dede Korkut”.

In the study, some applications about some health problems in Hatay from past to present were explained. There were several applications for health problems since health services were inadequate and it was not easy to make use of available health services. It is known that these applications have reached today, and most of them are applied today - like using olive oil, lemon for treatment. Herbs and animal products are generally used in these applications. Furthermore, it was seen that health problems are tried to be healed via supernatural powers as a result of their beliefs.

Herbs existing in the region are important indicatives of folk medicine applications in Hatay. Olive oil which is commonly used in the region is seen to be used for most of health problems. Additionally, it can be said that lemon and other herbs grown in the region are used in folk medicine applications.

Keywords: Folk, Folk Medicine, Hatay, Folk Medicine in Hatay

АННОТАЦИЯ

Люди, жившие в первобытном обществе считали, что источники заболеваний необъяснимо для многих, связаны со сверхъестественными силами. Поэтому в первобытном человеческом обществе культивировалась магия, использовался ритуал самопожертвования, преклонение перед тотемами при лечении заболеваний, которые являлись одним из наиболее эффективных терапевтических инструментов. Несмотря на то, что Древний Египет, Древняя Индия, Древняя Греция, Древний Китай и Древнем Иран, географически располагались далеко друг от друга, но методы использования народной медицины было одинаковыми.

Народная медицина оказало довольно широкое воздействие на турецкую культуру. Основы и история народной медицины нашла также своё отражение и литературных произведениях. Например, в «Дивани Лугъат» встречаются такие слова как *лекарство* и *лекарь*. Слово “em” используется в значении лекарство, при

этом лексема “emci” означает, человек, который изготавливает лекарство. Эти же понятия впервые встречаются в исламском источнике «Kutadgu Bilig’de». В народном сказании «Деде Коркут» тема народной медицины занимает особое место.

Исходя из этого, в нашем исследовании мы пытаемся раскрыть некоторые вопросы народной медицины в истории Хатая. В связи с тем, что прошлой истории Хатая была нехватка или отсутствие медицинских услуг для людей, показатели последних лет показывают существенные шаги в улучшении службы здравоохранения и выработаны различные новые методы народной медицины. Они сохранились до настоящего времени, к примеру лечение оливковым маслом, лимоном и др. Они применяются совместно с растительными и животными продуктами. Следует отметить, что некоторые болезни лечились на основе народных верований и так называемой «сверхъестественной силой».

В народной медицине Хатая широко используются травы, распространенные в этом регионе. Также при лечении широко используется оливковое масло, лимон и другие лекарственные растения.

Ключевые слова: народ, народная медицина, Хатай, народная медицина Хатая.

HALK HEKİMLİĞİ

Halk Hekimliği Kavramı

İnsanın biyolojik organizmasının çeşitli nedenlerle hasar görmesi, insanları, varlığının başlangıcından itibaren kendini korumak ve neslinin devamını sağlamak için vücudunu korumak zorunluluğu ile karşı karşıya bırakmıştır. Doğal ya da psikolojik faktörlerle vücudu zarar görebilen insanlar bu zararları giderebilmek için zamanla deneme yanılma veya keşif yoluyla sağlığını korumaya yönelik birçok uygulama geliştirmiştir. İlkel dönemlerden itibaren kendini ve doğayı tanımaya başlayan insan, hastalıkların nedenleri ve tedavileri üzerine araştırmalar yaparak kendilerini korumaya yönelik bir yetkinlik kazanmıştır. Genellikle bitki ve hayvansal ürünlerden yapılan ilaçların yanında dini ve kültürel nitelikli eylemlerin de kullanılması ile farklı yöntemler bulunmuştur. Bu farklı yöntemler bugünkü modern tıbbi oluşturan bileşenlerden olmuşlardır (Uyar, 2013: 1).

Genel olarak halk hekimliği uygulamaları, binlerce yıl öncesine dayanmaktadır. Halk hekimliği, atalarımızın tabiat olaylarını, çevrelerini algılama, anlamlandırma ve etkisinde kaldıkları olay ve durumlara karşı tepkide bulunması ile toplumsal yaşam içindeki etkileşimler sonucu doğmuştur. Halk hekimliğindeki uygulamalarda, birçok kez denenmiş uygulamalar ve bu uygulamalar ile gelişmiş inançlar etkili olmuştur (Sever, 2004: 96).

2000’li yıllardan önce genellikle bitkilerden faydalanılarak hazırlanan “kocakarı ilacı” olarak adlandırılan ilaçlar modern tıbbın ulaşamadığı yerlerdeki insanlar tarafından rağbet görmüştür. Günümüzde de halkın büyük bir kısmının, hastalıklar karşısında aktarlarda, marketlerde şifalı bitkiler olarak adlandırılan bu bitkisel ürünleri alıp kullandıkları görülmektedir. Geçmişteki bilgi ve deneyimlerden ortaya çıkan bu ürünler, modern tıbbin ilaçlarına ulaşamayan insanlar tarafından kullanılmaktadırlar. Hastalıkların belirtisinde ve tedavisinde bu tür ürünler ile tedavi etme becerisi olanlar “halk hekimi” olarak adlandırılmaktadır (Çevik, 2008: 1).

Boratav (1994), halk hekimliğini “halk, olanakları bulunmadığı için ya da başka sebeplere doktora gidemeyince veya gitmek istemeyince, hastalıklarını tanımlama ve sağaltma amacı ile başvurduğu yöntem ve işlemlerin tümüne halk hekimliği diyoruz.”

Şeklinde tanımlamıştır. Çevik (2008) doktorun hastalığı iyileştiremediği durumlarda veya nazar gibi başka insanlar tarafından neden olduğu düşünülen sağlık sorunlarının da eklenmesi gerektiğini ifade etmiştir. Buna göre insanların zihnen ve bedenen sağlıklı bir hayat sürdürebilmeleri için modern tıp uygulamaları dışında başvurdukları her türlü yola halk hekimliği denilebileceğini ifade etmiştir. Bitkisel, hayvansal, madensel, dini-sihir işlem ve uygulamalarının bütünü, modern tıp uygulamaları içinde kabul etmiştir (Çevik, 2008: 1-2).

Halk hekimliği kavramı toplumun kültürel zenginliğini içinde barındıran çeşitli tedavi yöntemleri vasıtasıyla hastalıkların tedavisinde kullanılan uygulamaların tümüdür. Modern tıbbın ilerlemesi ile halk hekimliğine bakışta, zamana ve duruma göre değişiklikler meydana gelmiştir. İnsanların, modern tıbbın çözüm bulamadığı bazı hastalıkların tedavisinde veya daha basit hastalıklarda doğrudan halk hekimliği tedavi yöntemlerine başvurabildikleri görülmektedir (Karakas, 2015: 321).

Halk hekimliğinin amacı, kullandığı maddi ve manevi araçlar yardımıyla halkın sağlığını korumak ve hasta olan kişileri sağlıklarını kavuşturmaktır. Halkın sağlığını amaç edinen bu tür uygulamaların temelinde kültürel inançlar ve pratikler bulunmaktadır (Kurum, 2008: 8).

Halk Hekimliğinin Tarihçesi

İlkel toplumlarda yaşayan insanlar, açıklanamayan birçok olayda olduğu gibi hastalıkların da doğüstü güçlerle ilişkili olduğu inancını taşımaktaydılar. Bundan dolayı ilk insan topluluklarında büyü ve sihir yapma, adak adama, kurban kesme, totem kullanma, dövme yaptırma gibi yöntemler en etkili tedavi aracı olarak kullanılan yöntemler arasında yer almıştır. Bunun yanında doğada bulunan bitkilerden de bu amaçla faydalanılmıştır. Eski Mısır, Eski Hint, Eski Yunan, Eski Çin ve Eski İran'da, coğrafi anlamda birbirlerinden çok uzak olmalarına rağmen, halk hekimliği kapsamında değerlendirilebilecek birçok benzer tedavi yöntemi uygulanmıştır. Yukarıda sayılan uygulamaların yanında Hint bölgesinde yoga, Çin'de akupunktur, İran'da psikolojik tedavi, eski Yunan'da rüya yorumuna dayanan tedavi yöntemleri gibi uygulamaların bulunduğu bilinmektedir. Bunların büyük bir kısmı modern tıp biliminde bilimsel çalışmalara ve araştırmalara konu olmuştur (Uyar,2013: 7-8).

İlkel topluluklarda hekimlik genellikle dini önderler, büyücüler, falcılar, filozoflar tarafından yapılmıştır (Şar' dan akt: Uyar,2013: 8). İlerleyen dönemlerde hekimlik kurumsallaşmıştır. M.Ö. beşinci yüzyılda Yunan filozofu Hipokrat, bilinen en eski ve en büyük hekimdir. Halk hekimliği uygulamalarının dünya üzerinde yaygınlaşmasındaki önemli faktörlerden biri de İslam kültürünün zamanla gelişmesi olmuştur (Uyar, 2013: 9).

Türk Kültüründe Halk Hekimliği

Halk hekimliği, Türk kültüründe oldukça etkili olmuştur. Bunun sonucunda halk hekimliği ile ilgili bilgi ve kavramlara halk edebiyatının yanında eski Türk edebiyatında da rastlamak mümkündür. Divanü Lügat'it Türk'te halk hekimliği ile ilgili olarak em ve emci kelimeleri geçmektedir. Bunlardan "em" ilaç anlamında kullanırken "emci" sözcüğü ise ilaç yapan kişiyi karşılamaktadır. Bunun yanında aynı kavramlar ilk İslami eserler içinde yer alan Kutadgu Bilig'de de yer almaktadır. Ayrıca Dede Korkut Hikayelerinde de halk hekimliğinin örnekleri bulunmaktadır (Alptekin, 2010: 6-7).

Türkler İslamiyet'ten önce birçok dine inanmışlardır. Türklerin ilk inanç sistemi şamanizmdir. İnsanın doğa karşısında aciz olduğu dönemlerde, doğaya egemen olmak ve doğadan gelecek tehlikelere karşı koymak, hastalıkları iyileştirmek için çeşitli büyüsel uygulamalar Şamanizm'in temelini oluşturur (Öngel, 1997: 4). Türk tarihinde ilk halk

hekimleri de şamanlar olmuşlardır. Şamanlar inanışa göre hem dünyanın hem de toplumun merkezinde bulunan kişilerdir. Yani şaman yeryüzü ile gökyüzü arasındadır. Şaman tanrı ile halk arasında bir aracıdır. Bundan dolayı şamanlar toplumda belirli görevleri üstlenen kişiler olmuşlardır. İnsanları tedavi etmek de bu görevler arasındadır (Ülger, : 20-21). Bu dönemde tedavi bir tören niteliğindedir. Akşam gün batımıyla törene başlayan şaman sabah gün doğumuna kadar buna devam eder. Tedavi başlangıcında şaman hastayı hazırlamak için çeşitli hayvan sesleri çıkararak hastaya moral verir. Bu arada hastalığın sebebini bulmak için ruhlarla konuşarak dünyanın her yerine yardımcı ruhlar gönderir. Ritüelin sonuna doğru hastalığın en kötü sonuçlarını anlatarak töreni doruk noktasına çıkarır. Dönen ruhlar şamana hastalığın çözümünü söyler. Şaman da bunu seyircilere anlatır. Törenin sonunda da şaman ruhların yardımıyla hastanın düşmanlarını nasıl yendiğini ve bunun ne kadar zor olduğunu anlatır ve tören biter (Pirvedioğlu'ndan akt: Ülger, : 21-22).

Türklerin İslamiyeti kabulünden sonra Şamanist örf ve adetler zamanla azalmaya başlamıştır. Bu örf ve adetlerin büyük bir bölümünün ortadan kalkmasına rağmen bazı eski gelenekler tamamen ortadan kalkmamış ve halk tabakası içinde gizlenmiş olup günümüze kadar gelmiştir. Müslüman olmayan Türkler arasında da bu gelenekler devam etmiştir (Altınkaynak, 2006, 47; 2008, 94) . İslamiyetten sonra şamanlar din adamlığı yönünü kaybetmiş ve bunu derviş, şeyh, veli karşılamıştır. Hekimlik yönleri ise ocaklı olarak devam etmiştir. Şamanların bu görevinin gelecek nesillere aktarılması ile ortaya çıkan ocaklar inanç ve düşünüş sisteminden beslenmiştir. Ocaklıların becerilerini devrettikleri kişilere “el almış” denir. Bazıları el verirken elini öptürür, ağzına tükürür, eline tükürür ve onu yalatr veya elinden su içirir. Bir kadın bir erkeğe veya bir erkek bir kadına el veremez ve el verme herhangi bir yaşta olabilir. (Öngel, 1997: 9-11). Her hastalığın (sıtma ocağı, kuduz ocağı, sarılık ocağı gibi) ayrı bir ocağı vardır. Ocak deyince akla, belirli bir hastalıkla uğraşan aile gelir. Bu ailenin tedavi ile uğraşan fertlerine ise ocaklı denir. Ocaklıların herhangi bir eğitim almasına gerek yoktur. Onların hastalıkları tedavi etme kudreti aileden gelir. Ancak ocaklının başarı gösterebilmesi için bazı kurallara dikkat etmesi gerekir (Karakaş, 2015: 322). Ocaklar, hastalıkları tedavi etmede çoğunlukla büyüsel yöntemler kullanmışlardır. Bunun yanında bazı hastalıkların tedavisinde bitkilerden de yararlanılmıştır (58'den akt: Öngel, 1997: 10). Şamanlığın özelliklerinden biri olan halk hekimliği bu şekilde varlığını devam ettirmiştir.

Ocaklılar halk hekimliği uygulamalarında demiri sıkça kullanmışlardır. Türkler için demir kutsal olarak nitelendirilmiş bir metal olup toplum içinde kült olarak demire önemli bir değer verilmiştir. Böylece demir, şamanların devamı niteliğinde olan ocaklılar tarafından kutsallığını korumuş ve halk hekimliğinde sağaltma ve pratiklerde kullanılan bir malzeme olmuştur (Ateş, 2015: 79).

HATAY'DA HALK HEKİMLİĞİ UYGULAMALARI

Temre Hastalığının Tedavisi İçin;

Görüşülen kişiler, bu hastalığın tedavisi için sirke ve balın karıştırılıp vücudun hastalıklı kısmına sürüldüğünü ifade etmişlerdir.

Bunun yanında bu hastaların Serinyol civarında şifalı olduğuna inanılan bir kaplıcaya gittikleri belirtilmiştir.

Bir tutam saç ateşte yakıp küllerini vücudun hastalıklı kısmının üzerine döküp temiz bir tülbentle sarmanında bu hastalık için kullanılan uygulamalardan olduğu ifade edilmiştir. Bu uygulamanın yanık olaylarında da kullanılan bir yöntem olduğuna değinilmiştir.

Sedef Hastalığı

Hasta olan kişiye vücuttaki mikrobu dışarıya atacağı düşünüldüğü için bol miktarda acı veya tatlı yiyecekler yedirmek ile soğan, sarımsak gibi yiyecekleri ezerek zeytinyağı ve sirkeyle karıştırıp vücuda sürmenin bu hastalığın tedavisi amacıyla kullanılan uygulamalar oldukları ifade edilmiştir. (K.1, K.3,K.7)

Uçuk

Somon ekmeğinin içini veya soğanın dış tarafını ateşte ısıtarak uçuğun üzerine basmak ve yoğurt suyunu ağzın veya burnun mikroplu kısmına sürmek uçukların tedavisi amacıyla kullanılan uygulamalardır. (K.4)

Mantar Enfeksiyonları

Akdeniz Bölgesi'nde sıkça rastlanan kırmızı toprağın su veya zeytinyağı gibi sıvılarla karıştırıldıktan sonra mantar enfeksiyonunun görüldüğü yerlere sürülmesi mantar enfeksiyonunda kullanılan bir uygulamadır. Bunun yanında eldeki ve ayaktaki mantarlar bazı dualar okunduktan sonra bu bölgelere kına yakıldığı da ifade edilmiştir.(K.1,K.6)

Pişik

Pişik tedavisinde genellikle pişik sorunun yaşandığı bölgeye pudra sürüldüğü ifade edilmiştir. Bunun yanında bölgede bolca kullanılan zeytinyağının pişik tedavisinde de pişikli bölgelere sürülerek kullanıldığı belirtilmiştir. (K.1,K.2)

İsilik

Hastalık ilerlemişse bol sabunlu suyla dolu leğenin içerisine bebek yatırılır ve bir süre bekletildikten sonra vücudu temiz suyla yıkanarak isilikli bölgeye zeytinyağı sürülür. Hastalık başlangıç seviyesinde ise bebek serin bir yerde bekletilir ve tuzlu yiyecek verilmez.(K.5,K.11)

Yılan ve Akrep Sokması

Yılanın ısırıldığı yerin alttan ve üstten bez ile bağlanarak ısırılan yerin biraz kesilip buradaki zehrin emilip tükürüldüğü ifade edilmiştir. Bunun yanında yılan sokan kişiye süt içirildiği belirtilmiştir. Toprak ile suyun karıştırılarak çamurun yaraya sürülmesinin de yılan ve akrep sokan kişiler için kullanılan uygulamalar olduğu ifade edilmiştir. (K.10,K.12)

Nasır ve Siğil

Nasır için incir yaprağı kurutulup bal ile yoğrularak nohut büyüklüğündeki toplar haline getirilir. Her gün günde iki üç tane yutulur. (K.4,K.9)

Sütün kaymağı ve gres yağının nasırlı bölgeye sürülmesi de kullanılan uygulamalardandır.

Siğil için olgunlaşmamış incirin sütünün silğin üzerine sürüldüğü ifade edilmiştir.

Bunların yanında bu kişilerin hocalara okutulduğu veya patlıcana 7 arpa tanesi okunarak saplandığı ve elinde ayağında siğil olan kişinin kapısına asıldığı, patlıcan kurudukça siğilin de geçtiğine inanıldığı ifade edilmiştir. (K.4)

Saçkıran

Saçkıran olan bölgeye kil, zeytinyağı, limon suyundan oluşan bir karışım yapılarak saçkıranın olduğu bölgeye sürülür ve üç saat üstü kapalı tutulur. Ayrıca sarımsağın soyulup

dövüldükten sonra bölgeye sürülmesinin de kullanılan uygulamalar arasında olduğu ifade edilmiştir.(K.13)

Yanık

Yanık olan bölge ilk olarak soğuk su ile yıkanır. Daha sonra calba denilen bir otun yaprakları havanda dövülerek yanık olan bölgeye sürülür. Bu işlem bir süre için her gün tekrarlanır. Yanık olan bölgeye zeytinyağı sürüldüğü veya tavuk kemiklerinin haşlandıktan sonra ezilerek macun haline getirilip bölgeye sürüldüğü de ifade edilmiştir. Yanık olan bölgeye yoğurt sürülmesinin de kullanılan uygulamalar arasında olduğu belirtilmiştir. (K.5,K.12)

Egzama

Cırlatan denilen bir bitkinin pancar kökü, kavrulmuş nohut ve pudra şekeri ile karıştırılarak bir kabın içinde dövülür. Bu karışım günde 3-4 kaşık yenir. Egzama olan bölgeye kına yakıldığı, sülük tedavisi yapıldığı da belirtilmiştir. K.4,K.14)

Saç Dökülmesi

Bol su ile kaynatılan ısırgan otunun soğuduktan sonra, saçların bu su ile yıkanmasının saç dökülmesi için kullanılan uygulamalardan olduğu ifade edilmiştir. Saçlara badem yağı veya zeytinyağı sürülmesinin de saç dökülmesine iyi geldiği; bunun yanında saç dökülmesi ve saç kepeklenmesinde kilin çamur haline getirilerek saça sürüldüğü belirtilmiştir. Bölge halkı tarafından saçların defne sabunu ile yıkanmasının da saç dökülmesine iyi geldiği düşünülmektedir. (K.4,K.11,K.16)

Diş Ağrısı

Yapılan görüşmelerde bir miktar karanfil çiğnemek, karanfili toz haline getirip ağrıyan dişin üzerine sürmek, karanfil yağına batırılmış pamuğun ağrıyan dişin üzerine basılması, öğütülen karanfillerin sıcak su içinde bekletilmesi ve bu su ile ağız gargara yapmak diş ağrısını geçirmek için yapılan uygulamalar arasında gösterilmiştir. Bunun yanında sirke veya tuzlu su ile gargara yapmak ta kullanılan uygulamalardandır. Sirkeye kekik ve kimyon katılıp bununla gargara yapılmasının da diş ağrısını geçirmek için kullanılan uygulamalar arasında olduğu ifade edilmiştir. (K.6,K.9,K.16)

Kabızlık ve Bağırsak Gazı

Böyle bir durumda hastaya dereotu çayı içirilir, paryaşa otu ile banyo yaptırılır. Kekik ve ıhlamur karışımı çay içirilebilir. Kabızlık için ılık su şerbeti ile bal şerbeti ve zeytinyağı içirilebilir. Aç karna kuru incir ve kayısı yemek, aç karna bir çay kaşığı zeytinyağı içmek, bir tutam maydanozu kaynar suya atarak 10 dakika demlendikten sonra içmek, ısırgan otu kaynatıp içmek kabızlık için yapılan uygulamalardandır. (K.1,K.7,K.17)

Anason çayı ve rezine çayı içmek, dut yemek, nane, kimyon, zahter gibi bitkileri kaynatarak içmek, peryavşanı adlı otu kaynatarak içmek ise bağırsak gazını gidermek için yapılan uygulamalar arasındadır. Bunun yanında bağırsak gazı için külün suya atıldıktan sonra bir süre bekleyerek durulan suyun içildiği de ifade edilmiştir.

Hemoroid

Hemoroid hastalığında hastanın 15-20 dakika su buharına oturmasının iyi geleceği ifade edilmiştir. Bu hastalığı olan kişilerin acı ve ekşi yemedikleri belirtilmiştir. İç hemoroidde bölge halkı tarafından calba çalısı denilen bir otun kaynatılıp içildiği, dış hemoroid de ise bu otunveya gingires denen bir otun dövülerek hastalıklı olan bölgeye sürüldüğü ifade edilmiştir.(K.17)

Kırık-Çıkık

Koldaki kırık veya çıkıklarda öncelikle su kaynatılıp kol yavaş bir şekilde ovalanır. Çıkıklarda çıkık kısım su ile ovalanarak aniden kontrollü bir şekilde çekilir. Daha sonra çıkık kısmın oynamaması için sabun ve yumurta sürülür. Bu yumurta ve sabun donduğu zaman alçı görevi görür. Bunun yanında çıkıklarda bir miktar keper yağın içinde kavrulana kadar pişirilir. Kavrulduktan sonra sıcak olarak beze sürülüp çıkık olan bölgeye sürülür. Hamur ya da çiğnenmiş ekmeğin de çıkık olan bölgeye yapıştırıldığı ifade edilmiştir.

Ayrıca sabunla çıkık kısım yıkanarak zeytinyağı sürülüp çıkık kısım çekilir.(K.1,K.8,K.12)

Burkulma-İncinme-Ezik

- Üçünde de ilk yapılan bölgeye soğuk su kompresidir.
- Ezikte şişkinlik varsa ispiroto pamuğa dökülüp ezilen bölge silinir ve ispiroto bezle sarılır.

- Ezikte bir avuç buğday pılav gibi pişirilir. Pişen buğday hamur haline getirilip eziğin üstüne sürülür. Hamur halinde uygulanan buğdayın üstüne zeytinyağı sürülüp ezik olan bölge sarılır. (K.15)

Bel Ağrısı

- Bel ağrısı olanlara yılan balığı yedirilir.
- Soğuk algınlığı nedeniyle oluşan bel ağrısında şişek çekme denilen bir yöntem uygulanır. Bu yöntemde şişin üzerine pamuk sarılır. Sarılan pamuk ispirotoya batırılıp ateşe verilir. Bardakların içi ispiroto ateşle ısıtılıp bele yapıştırılır. Tüm bel bölgesine bu şekilde bardaklar yapıştırılıp çıkarılır. Bel bölgesi visk ile ovulup sarılır ve belin terlemesi sağlanır. Daha sonra sıcak banyo yapılır.

- Yeteri kadar zeytinyağı ısıtılıp ağrıyan bölgeye masaj yapılarak sürülür ve sıcak tutulup sert bir yere yatırılır.(K.18,K.3)

Boyun Tutulması

- İlk önce sıcak uygulama yapılır. Boyun bölgesini sıcak tutmak için daha çok ütü yardımıyla ısıtılmış sıcak havlular da boyun bölgesine konulur.

- Visk sürülüp havlu ile sarılır ve boyun bölgesi sıcak tutulur. K.19)

Romatizma

- Kuşburnu yağı ağrıyan yerlere masaj yapılarak sürülür. Sıcak tutmak için masaj sonrası bezle sarılır.

- Kantaron bitkisi zeytinyağının içine konulur. 1 ay kadar güneşte bekletilir. Daha sonra romatizmadan dolayı ağrıyan bölgeye sürülür.

- Okaliptüs yaprakları kaynatılır ve ağrıyan yere sürülür.

- Defne meyveleri ezilir. Ağrıyan yerler defneden çıkan yağla ovulur ve sonra yünle sarılır.

- Bir miktar buğday kepeği ile bir avuç kırmızı toz biber iyice karıştırıldıktan sonra lapa haline gelene kadar suda pişirilir. Bu lapa, ağrıyan yer zeytinyağı ile silindikten sonra o bölgeye sarılır.

- Ağrıyan yerler zeytinyağı ile ovulduktan sonra üzeri yünle örtülür. (K.16,K7)

Zona Hastalığı

Bu hastalık aşağıdaki işlemlerin yapılabileceği ifade edilmiştir:

- Lahana yaprakları ezilir, lapa halinde zona yarasının üzerine konur.
- Vücut saf zeytinyağı ile ovulur.
- Vücut sirkeyle karıştırılmış suyla yıkanır.
- Ağrıyan yerler badem yağı ile ovulur.
- 4 bardak suya 4 kaşık ezilmiş kuşburnu konulur ve 30 dakika kaynatılıp günde üç defa içilir.

- Zona hastalarına bol miktarda armut suyu içerek armut yemeleri önerilir.
- Semizotu ispanak gibi pişirilip yenilir.
- Çarkıfelek çiçeği yumuşak bir sakinleştiricidir. Zona ağrıları için kullanılabilir.
- Oğul otu, zufa otu, yabani mercanköşk, nane, biberiye, adaçayı, yeşil nane ve kekik bitkilerinden herhangi biri ile yapılan çay faydalı olur.(K.9,K.19)

İdrar Yolları İltihabı

- Maydanoz kaynatılır. Kaynatılan maydanozun buharının üstüne oturulur.
- Maydanoz kaynatılır ve suyu içilir. Bunun bir iki hafta açken içilmesi gerekmektedir.

- Karnabahar haşlanır ve suyu içilir.
- Brokoli ince ince doğranır ve salata biçimine getirilerek yenir.
- Nane çayı içilir.
- Isırgan otu kaynatılır ve suyu hastaya içirilir. Ayrıca ısırgan otunun böreği yapılı ve hastaya yedirilir.

- Soğan bütün olarak kaynatıldıktan sonra suyu hastaya içirilir.
- Kırmızı dutun yaprağı kaynatılır ve suyu içilir.
- Süt kaynatılır ve buharına oturulur.
- Peynir suyu içilir.
- Kiraz sapı kaynatılır ve içilir.(K.4, K,10,K.13)

Böbrek Taşı

- Zahter suyu içilir.
- Maydanoz kaynatılıp içilir.
- Yenidünyanın çekirdeği kavrulur ve yenir.
- Yoğurdun suyu içilir.
- Kuru dut kaynatılır ve suyu içilir.
- Avakado yaprağı kaynatılır ve içilir.
- Mısır püskülü kaynatılır ve içilir.(K.19)

Böbrek Ağrısı

- Zeytinyağı içilir.
- Nane kaynatılıp içilir.
- Dağ çayı içilir.
- Zahter kaynatılır ve suyu içilir.(K.11,K.19)

Sinir Sistemi Hastalıkları

- 1 bardak süte 1 diş ezilmiş sarımsak konur. 5 dakika kaynatılır ve sıcak olarak içilir.

- Semizotu sıkılır, suyu şekerle tatlandırılıp içilir.
- Kurutulmuş papatya çay şeklinde kaynatılır ve bol bol içilir
- Biberiye adında bir bitki yeşilken kaynatılır ve içilir.

Bu uygulamaların hastayı sakinleştireceği ve hastanın rahatlamasını sağlayacağı ifade edilmiştir. (K.7,K.11)

Kalp Hastalıkları

- İhlamur içilir. Kuru nane ve kekik kaynatılarak içilir.
- 1 su bardağı suya 3 kaşık bal konur. Karıştırıldıktan sonra içilir. Bu her gün bu şekilde uygulanmaya devam eder.
- 1 çay bardağı pekmeze 1 çorba kaşığı üzüm sirkesi konup içilir. Bu her gün yapılırsa kalbe iyi geleceği belirtilmiştir.
- 1 kahve fincanı limon suyu ile 1 kahve fincanı su karıştırılarak aç karnına içilir. Bu uygulama her gün sabah akşam devam eder.(K.18)

Baygınlık

Baygınlık için soğan koklatılmasının, sarımsak koklatılmasının, kibritin yakılıp söndürüldükten koklatılmasının kişinin ayılmasına yardımcı olabileceği ifade edilmiştir. Çam kabuğunun havanda dövülerek koklatılması, ziftin bir beze koyularak koklatılması ve ayakları yukarıya doğru kaldırılmasının da bayılan kişinin ayılmasını sağlayacağı belirtilmiştir. Bunun yanında hayvan yemi olarak kullanılan püse diye bir bitkinin kurumuş halinin koklatılması ile ispirto veya anason koklatılmasının da faydalı olacağı söylenmiştir. (K.1,K.6)

Tansiyon Yüksekliği

İki tahta ile sıkıştırılarak damar ortaya çıkarıldıktan sonra jiletle damara denk gelmeyecek şekilde bir çizik atılması ve kan akıtılmasının tansiyonu düzenlediği ifade edilmiştir. Bunun yanında yağsız süt ve yoğurt yenilmesinin, sarımsak veya limon yenilmesinin çile kökü diye bir bitkinin sıcak suya konularak günde birkaç defa içilmesinin de tansiyonu düzenlediği belirtilmiştir. Tansiyonu yükselen kişinin kafasının soğuk suya tutulmasının da tansiyonu düşürdüğü belirtilmiştir. (K.9,K.16)

Tansiyon Düşüklüğü

Tansiyon yüksekliğinde olduğu gibi tansiyon düşüklüğünde de kişinin kafasının soğuk suyla yıkanmasının ve jiletle birkaç çizik atılarak bir miktar kan akmasının sağlanmasının uygulandığı söylenmiştir. Bunun yanında tuzlu ayran içilmesinin tansiyonu yükselttiği ve biberiye denen bitkinin yeşil haliyle kaynatılarak içilmesinin de tansiyonu düzenlediği ifade edilmiştir. (K.9,K.16)

Astım

- Kırk güvercin yumurtası çiğ olarak aç karnına içilir.
- Karanfil, ceviz, tarçın, hayat tohumu kaynatılır içilir. Andız pekmezi yedirilir.
- Dikenli andızın tohumu hap gibi yutulur. Bunu yerken mantufar çiçeği, yayla kekiği, dağ çayı, kokar yavşandan yapılan çay içilir.(K.9, K.20)

Bronşit

- Ketan tohumu ve nöbet şekeri karıştırılarak ekme dilimi sirkeye batırılıp göğüse konur.

- Bir fincana bal, rakı, tavşan kanı karıştırılıp içilir. Hasta çocuksa sırtına tavşan derisi konur.
- Andız tohumu dövülüp bal ile karıştırılarak çocuğa yedirilir. Ayrıca andızdan pekmez de bronşit tedavisinde kullanılır.(K.20)

Boğaz ağrısı-Badecik İltihabı

- Turunç pişirilir ve suyu sıkılır. Kalan posa boğaza sarılır. Salatalık kabuğu ve tatlı nar kabuğu boğaza 3-4 gün sarılır
 - Adaçayı iyi bir baharat ve antibiyotiktir. Bal ve sirke ilave edilerek içilirse boğaz ağrılarına karşı etkili olur.
 - Ahududu çiçeğini kaynatarak yapılan ılık su banyosu, badecik iltihaplarına iyi gelir.
 - Ayva'nın suda bekletilmesi ile elde edilen şurupla gargara yapılırsa boğaz iltihaplarına iyi gelir.
 - Kara duttan yapılan şurup ağız ve boğaz iltihaplarını geçirir.
 - Gül yaprakları ile yapılan çayla gargara yapmak boğaza iltihaplarında çok etkili olur.
 - İhlamur, sarımsak, dut boğaz ağrılarına iyi gelir.
 - İncir sütü birlikte pişirilerek yenilirse nezleyi ve boğaz ağrılarını giderir. Göğsü yumuşatır.
 - Kızıl yaprak kaynatılarak gargara yapıldığında boğaz iltihaplarını geçirir.
 - Limon suyu boğaz hastalıklarına ve badecik rahatsızlıklarına iyi gelir.
- Görüşme yapılan kişiler boğaz ağrısı veya badecik iltihaplarında kullanılan uygulamalar için bu açıklamaları yapmışlardır.(K.9, K.20,K.21)

Öksürük

- Bir kaşık bal ile bir kaşık limon suyu karıştırılarak içilir. Bu işleme her sabah aç karnına birkaç gün devam edilir.
- Elma, ıhlamur ve limon kabuğu ile birlikte kaynatılır ve her sabah aç karnına içilir.
- Bir tatlı kaşığı bal, üzerine taze zencefil, üstüne birkaç damla limon sabah- akşam yenilir.(K.9,K.21)

Sinüzit

- Tozlu ve dumanlı ortamlardan uzak durmak,
- Buhar banyosu yapmak,
- Burun damlası veya tuzlu su gibi yöntemlerle burnu açık tutmaya çalışmak,
- Yaklaşık yarım litre suyu bir tencerede kaynatıp 3 çorba kaşığı kurutulmuş kır papatyasını kaynamakta olan suyun içine atmak ve bu suyu içmek,
- Zeytinyağı ile masaj yapılarak rahatlamak sinüzit için kullanılan uygulamalar arasında gösterilmiştir.(K.19,K.21)

Zatürre

- Bir su bardağı kaynar suyun içerisine sığır kuyruğu çiçeği konulduktan sonra 10 dakika bekletilir ve günde iki veya üç su bardağı içilmelidir.

- Kaynar suya sığır kuyruğu çiçeği, ebegümeçi konulduktan sonra 10 dakika bekletilir. Balla tatlandırılıp günde 2-3 bardak içilmelidir.
- Bir su bardağı limon suyu, 3 su bardağı su ile karıştırılır. Bal ile tatlandırılıp günde 3-4 bardak içilmelidir.
- Bol bol ılık ıhlamur çayı içilmelidir.
- Nane haşlandıktan sonra ılık olarak bol bol içilmelidir.
- Nane, ıhlamur, ebegümeçi bir arada haşlanıp suyu içilmelidir.
- Isırgan lapası hazırlanır, akşam göğüse sürülür, sabah alınır.(K.3, K.19, K.21)

Soğuk Algınlığı

- Limonlu nane ya da limonlu ıhlamur kaynatılarak çay gibi içilir.
- Nezleye karşı harnup tütsüsü yapılır.
- Adaçayı, ıhlamur, nane-limon gibi bitki çayları ve C vitamini içeren meyve sebzeler tüketilir.
- Yarım bardak limon suyunun içine pul biber doldurularak içilir.
- Bir bardak dolusu pekmez ve limon suyunun karışımı içilir.
- Turpun ortası oyularak içine bal doldurulur. Sabaha kadar bekletilen bal sabah yenir.(K.19,K.21)

SONUÇ

Yapılan çalışmada Hatay'da bazı sağlık sorunlarında geçmişten günümüze gelen birtakım uygulamalar açıklanmıştır. Geçmişte sağlık hizmetlerinin yetersiz olması ve insanların mevcut sağlık hizmetlerini almalarının kolay olmaması sonucunda sağlık sorunları için çeşitli uygulamalar yapılmıştır. Bu uygulamalar günümüze kadar gelebilmiş ve birçoğunun günümüzde de uygulanmakta olduğu görülmektedir. Bu uygulamalarda genellikle bitkilerden ve hayvansal ürünlerden yararlanılmaktadır. Bununla birlikte inanışlar doğrultusunda bazı doğaüstü güçlerle sağlık problemlerinin giderilmeye çalışıldığı görülmektedir.

Hatay'da konu ile ilgili yapılan görüşmelerde bu uygulamaların geçmiş dönemlerde daha fazla yapıldığı, günümüze insanların sağlık hizmetleri almasının daha kolay olduğu için insanların sağlık kuruluşuna gittikleri ifade edilmiştir. Halk hekimliği kavramı içerisinde yer alan uygulamaları yapan kişiler de hastalara genellikle sağlık problemleri karşısında sağlık kuruluşlarına gitmeleri gerektiğini söyleyerek onları sağlık kuruluşlarına yönlendirdiklerini belirtmişlerdir. İnsanların, genellikle sağlık kuruluşlarına gitmelerinin yanında halk hekimliği uygulamalarını da uyguladıkları görülmüştür.

Hatay'daki halk hekimliği uygulamalarında bölgede bulunan bitkilerin önemli belirleyicilerden biri olduğu görülmüştür. Bölgede yetişen zeytinyağının, sağlık problemlerinin birçoğunda kullanılan uygulamalarda bulunduğu söylenebilir. Bunun yanında limon ve bölgede yetişen diğer bitkilerin de halk hekimliği uygulamalarında kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Sağlık sorunlarında doğaüstü güçler ile tedavi edilmeye çalışılan uygulamalar da olmakla birlikte bunların sayısı azdır.

KAYNAKÇA

- ALTINKAYNAK, E. (2006) Tozlu Zaman Perdesinde Kırım Karaylar, 47.
- ALTINKAYNAK, E. (2008) Urum Folklor ve Halk Edebiyatı, 94.
- ALPTEKİN, A. B. (2010). Türk Halk Hikayelerinde Halk Hekimliği. Milli Folklor. 22 (86): 5-19.

ATEŞ, F. (2015). Anadolu Halk Hekimliği Uygulamalarında Demir Unsurunun Kullanımı. *Turkish Studies*. 10 (12): 69-84.

ÇEVİK, B. (2008). Konya’da Halk Hekimliği Uygulamalarının Dünü ve Bugünü. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sivas.

KARAKAŞ, A. (2015). Osmaniye Halk Hekimliğinde Ocaklar ve Bunlara Bağlı Uygulamalar. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 12 (31): 320-336.

KURUM, U. (2008). Düziçi’nde Halk Hekimliği. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Niğde.

ÖNGEL, G. (1997). Denizli Halk Hekimliğinde Ocaklar. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Denizli.

SEVER, M. (2004). Türk Halk İnançlarında ve Halk Hekimliği Uygulamalarında Meyve. TÜBAR-XVI- Güz

UYAR, A. (2013). Halk Hekimliği Kapsamında Yozgat Ocakları. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yozgat.

ÜLGER, Z. (2012). Aydın (Merkez) ve Çevresinde Halk Hekimliği. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Aydın.

SÖZLÜ KAYNAKLAR

K1- Nezahat Civelek, 86, Ev Hanımı, Okur-yazar değil, Antakya

K2- Gülfidan Kosi, 61, Emekli Öğretmen, Üniversite, Antakya

K3- Muzaffer Amık,75, Emekli Mühendis, Üniversite, Antakya-Almanya

K4- Nevin Hamamcı, 68, Ev Hanımı, İlkokul, Antakya

K5- Abdülhak Koca, 53, Memur, Üniversite, Antakya

K6- Dilek Akman, 50, Ev Hanımı, İlkokul, Antakya

K7- Arzu Temiz, 51, Emekli Memur, Üniversite, Antakya

K8- Hasan Doğru, 47, Okul Müdürü, Üniversite, Antakya

K9- Fethiye Amık, 93, Ev Hanımı, İlkokul, Antakya

K10- Şaziye Özkan, 82, Ev Hanımı, İlkokul, Antakya

K11- Nuray Er,70, , Ev Hanımı, İlkokul Antakya

K12- Mustafa Gürler,70, , Tenekeci, İlkokul Antakya

K13- Nezahat Abdullahoğlu,65, Ev Hanımı Lise, Antakya

K14- Mehmet Acar, 73, Emekli, İlkokul, Antakya

K-15- Saadet Açıkgöz, Ev Hanımı ,70, İlkokul, Antakya

K-16- Abdullah Özvar, , 69, Emekli Öğr.Gör. Üniversite, Antakya

K 17- Ayşe Yılmaz, 70, , Ev Hanımı, İlkokul, Antakya

K18- Atriye Düzel, 69, Terzi, Ortaokul, Antakya

K19- Ömer Lütfi Aldatmaz, 59, Okul müdürü, Üniversite, Antakya

K20- Ayşe Yılmaz, 70, Ev Hanımı, İlkokul, Antakya

K21- Nahide Ünal,90, Ev Hanımı, İlkokul, Antakya